

Milan Jungmann

PŘISPĚLY LITERÁRKY K SVOBODNĚJŠÍM POMĚRŮM?

Sotvakdo by si troufl vymezit začátek jevu, jemuž říkáme „zlatá šedesátá“. Byla součástí historického procesu na celém světě. Navíc není možné považovat pro českou literaturu a umění čas „nezlatý“ za léta pro literaturu a umění ztracená: Neustalo v něm úsilí poctivých spisovatelů vytvářet umělecké hodnoty, které nebudou jen krátkodobou oslavou politického režimu. Připomenu jen Františka Hrubína, který dokázal prosadit svůj talent navzdory nepřízní osudu. I v nejtuzšíím období, kdy dva fanatictí bojovníci za socialistický realismus, Jiří Taufer a Ladislav Štoll, ho měli stále na mušce, vytvořil verše pro děti, které mají dodnes patinu klasičnosti. Toto odhodlání vzdorovat nesmyslným představám vysoce postavených primitivů, bylo základním předpokladem, aby se umění osvobodilo z pout dogmatismu a schematismu.

Politická moc dobře cítila proměny v „náladě“ společnosti a snažila se jim čelit. Užila všemožných nástrojů k potlačení svobodného myšlení, ale všechny tyto akce byly vesměs neúčinné. Tvrdý zásah postihl například *Literárky* koncem roku 1959, kdy byl za trest přeložen Jaroslav Putík do oficiálního týdeníku *Kultura* a z funkce šéfredaktora odvolán Jan Pilař. Jeho nástupce, věrný soudruh Josef Rybák, zcela zklamal, podlehl liberální atmosféře *Literárek* a redakce jela dál postaru, i když Rybák byl kámen na jejím krku, táhl je stále do kalnějších vod. Brzy bylo zřejmé, že *Literárky* ani v čele s tak oddaným vykonavatelem stranické politiky se zcela nekonformují. Aktivní roli hráli mladší spisovatelé v čele s Jiřím Štolou. Poté co nastoupil jako šéfredaktor do *Literárek*, okamžitě se do nich vrátil odbojný kritický duch. A je příznačné, že proměny, jež vedly k větší svobodě, se neprosazovaly na poli publicistickém, v přímé kritice politiky, ale v literární kritice.

Prvním utkáním dvou rozdílných názorů byla diskuse o „verši pro kočku“, kterou vyvolal článek Jiřího Gruši, kritizující Nezvalův *Zpěv míru* a v podstatě celou jeho poetiku poválečného období. Reagoval tím na článek mladého básníka Jiřího Medka, který v *Plameni* vyjádřil obavy, aby se Stalinovo jméno v nějaké básnické skladbě nestalo záminkou k repetici cenzurních zásahů. To si vynutilo bezohledné nastavení

**Miroslav Petříček,
Jan Petrmichl,
Milan Jungmann,
Jiří Brabec**

foto: archiv

zrcadla Nezvalovi, této vůdčí básnické osobnosti komunistické víry. Bouřlivá diskuse se zákonitě proměnila v kritiku politiky, která zavírala oči před krutostmi a podlostmi, jež v SSSR rozpoutal „milovaný otec národů“. Poprvé tu bylo otevřeně zformulováno dilema komunistů v dobách první republiky, kteří v zájmu strany a přátelství se Sovětským svazem mlčeli ke krutovládě diktátorské moci. Jakýkoli náznak nespokojenosti s touto politikou byl tehdy okamžitě prohlášen za zrádovství a tvrdě ztrestán. Na materiálu poezie byla odhalena faleš komunistické ideologie. Diskuse svou aktuálností a do té doby neslýchaně odvážnými otázkami rozbouřila hladinu i v té části společnosti, které byly vzdáleny politické spory, dala příležitost odhalit charakterovou pokleslost „vždy věrných“, jejichž prototypem se stal ostravský novinář F. J. Kolár, posléze trapný exemplář po kariéře bažičího nýmanda, manžela známé spisovatelky socialistickorealistických románů. Po této diskusi, kterou vyvolaly v život vysloveně básnické otázky, už nebylo možné omlouvat lidsky trapné činy tím, že se takto zachraňovalo cosi velkého a vznešeného. V této diskusi utrpěla stranická kulturní politika první zcela evidentní porážku a znejistila „věrné kádry“, lidi, kteří svou uměleckou pověst budovali spíš na politické služebnosti než na tvůrčích činech. Hájkové, Skálové a jim podobné samospasitelské typy začali ztrácet svou jistotu, uvědomili si, že stranická záštita už nikoho neochrání před blamáží, že pravda se dříve či později prosadí, že je přece jen mocnější než cenzurní praktiky, které

dovedou udělat z černého bílé. Byla to důležitá epizoda v zápase o svobodné myšlení.

Neméně potřebné bylo vyčistit terén na poli literární teorie a historie. Po celá padesátá léta představoval zde nedotknutelnou autoritu Ladislav Štoll, posléze akademik. Měl tížádnost dirigovat literární proces, známkovat vznikající díla a cítil se být stranickým soudcem veškerých literárních dějin, v nichž viděl dva proudy - zpátečnický a pokrokový. Jeho přednáška, vydaná vzápětí knižně, *Tricet let bojů za českou socialistickou poezii*, odsoudila tzv. subjektivistickou poezii, kterou mu představovala zejména poezie Františka Halase, a za vzor ideově správné poezie určil fanatický dogmatik dílo St. K. Neumanna. Nevynechal jedinou příležitost, aby tento svůj názor vnutil mladé kritické generaci. Svým myšlenkovým primitivismem, který vydával za stranicky posvěcený, ohrožoval zdravý vývoj veškeré literatury. Za rozhodující pro posuzování literárních jevů považoval ideologický zřetel, proto odmítal s nesmírnou vehemencí strukturalismus, který považoval za idealistickou metodu, jež není schopna postihnout základní problémy tvorby. Aktivizoval se zejména v šedesátých letech, kdy pozoroval, jak ožívá v mladší generaci strukturalistické bádání a jak nabývá znovu vliv Halasova poezie. To ho podnítilo k vydání knih *Umění a ideologický boj* a *O tvar a strukturu v slovesném umění*, v nichž své literárněvědné postoje vyhrotil, aby učinil těmto tendencím přítrž. Vyprovokoval tím své názorové protivníky k polemikám, které přesvědčivě prokázaly neudržitelnost Štollovy pozice. Úkol usvědčit tohoto vědeckého šarlatána z neschopnosti vzaly na sebe *Literárky*. Starší i mladší generace literárních odborníků ve svorné shodě rozdrtila celou názorovou stavbu Štollových knih. Polemiku zahájil Robert Kalivoda, na něj navázal profesor Felix Vodička a poslední ránu zasadil Miroslav Červenka článkem *Objektivní kritéria*, když napsal: „Štollovo objektivní kritérium se... rozplývá v čirém subjektivním výběru milovaného básníka, který má vždycky pravdu... Štoll si se značnou sebejistotou přisvojuje právo kvalifikovat subjektivistickou zaslepenost těch druhých, např. Karla Teiga. Dnes však je čas zamyslit se nad subjektivistickou zaslepeností Ladislava Štolla, průhlednější o to, že nemůže procházet zdánlivou „objektivizací“ v imponantních konferencích a kampaních, v hmatatelných projevech moci...“

Evidentně poražený vůdčí zjev literárněvědného dogmatismu se s porážkou nedokázal smířit a pokusil se za pomoci známého manévru využít nekritizovatelnosti *Rudého práva* a zachovat si tak zbytek vědecké cti. Ale i tento trik byl příliš průhledný, Štollovi už prostě neby-

lo pomoci, každému, kdo se zabýval literární problematikou, bylo zjevné, že jeho prohra znamenala víc než jen jeho osobní debakl, v jeho zdrcující porážce odcházela do nenávratna celá „škola“ marxistického myšlení o literatuře, která si dělala nárok na jediné vědecké pojetí, ve skutečnosti však byla spíš povrchní publicistikou, v horším případě propagandistickým sluhovstvím. Je příznačné, že se k dědictví štolovské koncepce nehlásil nikdo ani v době tzv. normalizace.

Literární noviny přinejmenším těmito dvěma diskusními střety přispěly k vyjevení pravdivého stavu českého literárněvědného myšlení. Jejich příspěvek k svobodnějším poměrům se ovšem neomezoval pouze na tyto diskuse, byl mnohem početnější a inspirativnější. *Literárky* byly, jak jsem přesvědčen, orgánem, který usiloval o otevřenější kulturní poměry.